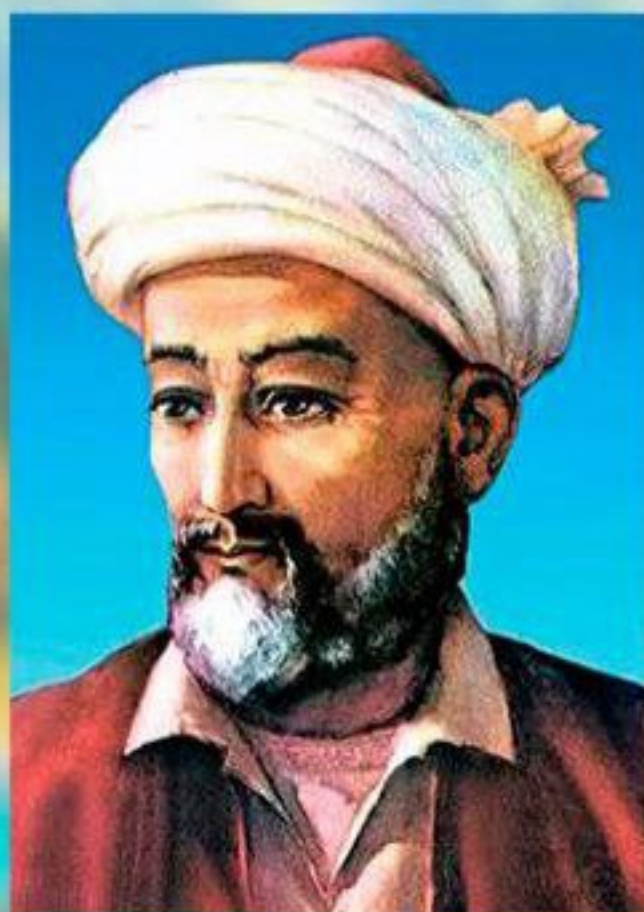

International Scientific Conference

NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR

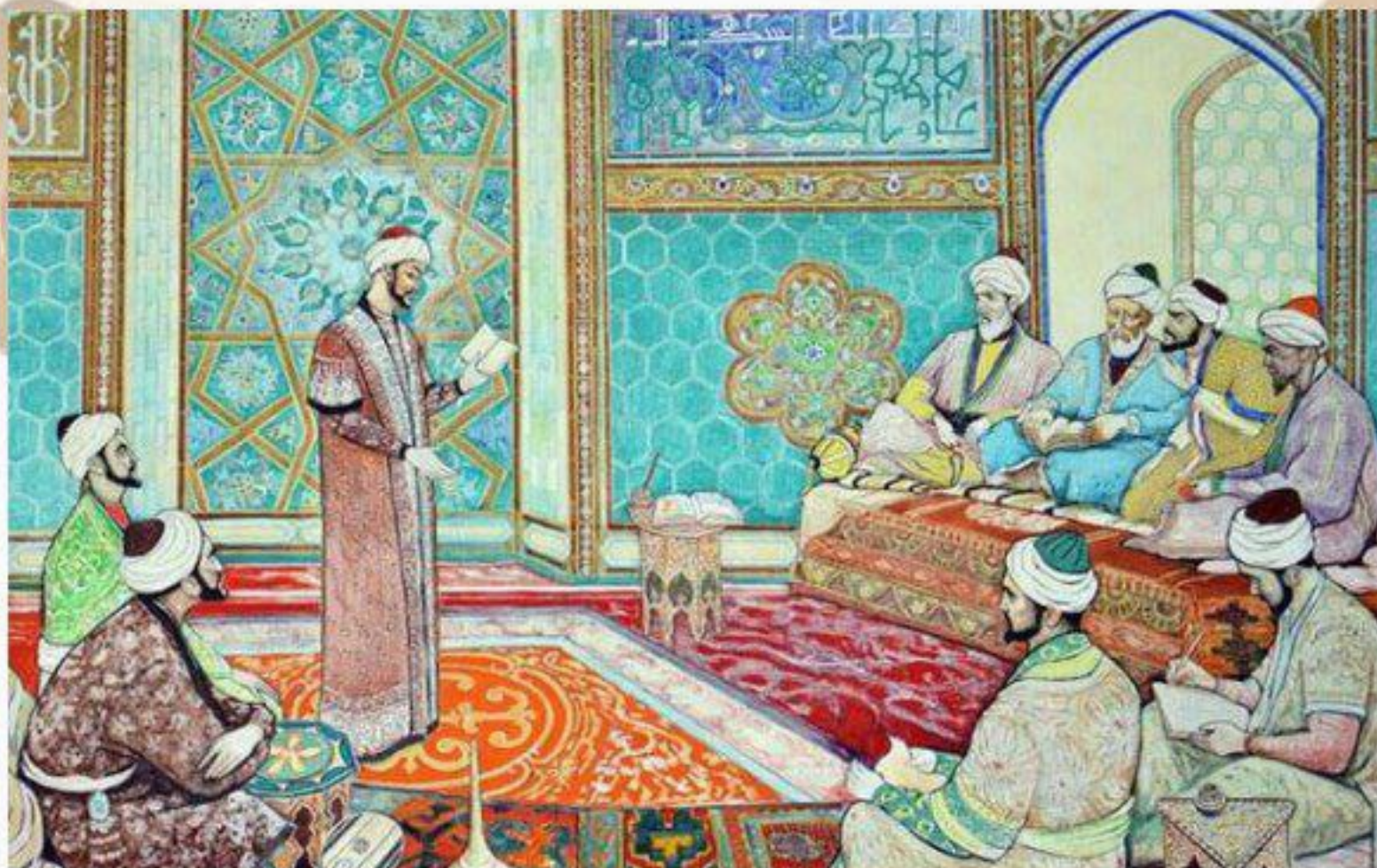
25 FEBRUARY
2022 YEAR

UZBEKISTAN, TASHKENT

“RESEARCH AND EDUCATION”

Scientific Research Center

“NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR”

www.researchedu.uz

Languages of publication: o'zbek, english, русский

TASHKENT, UZBEKISTAN
2022/ FEBRUARY 25

54
KO'NGILLARNING SEVGANI.... Bozorova Dilnur Ravub qizi Page No.: 350-355
55
ALISHER NAVOIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARINING VOQELANISHI Boboxo'jayeva Laziza Axtamovna Page No.: 356-360
56
ALISHER NAVOIY VA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODI. Kaipova Sholpan Page No.: 361-362
57
TAKRORLANMAS SHAXSIYAT SOHIBI. (A.NAVOIY IJODI ASOSIDA) Ochilova Gulshoda Yoqub qizi. Page No.: 363-367
58
ALISHER NAVOIY ASARLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI Hayitmirzayeva Muazzam Valijon qizi Page No.: 368-372
59
“MIFTOH UL-ADL” ASARIDA ALISHER NAVOIY AN’ANALARI Ibroximova Sevaraxon Sodiqjon qizi Page No.: 373-377
60
“LAYLI VA MAJNUN” – AFSONA VA HAQIQAT Matyoqubova Zuxra O`rinbayevna Page No.: 378-384
61
“MAHBUB UL QULUB” ASARIDA TARIXIY SHAXS NOMLARINING QO`LLANILISHI Raxshona Muslixiddinova Page No.: 385-389
62
ALISHER NAVOIY – SO'Z MULKINING SULTONI Mutalova Buvray Abduraxmon qizi Page No.: 390-395

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARINING VOQELANISHI

Boboxo'jayeva Laziza Axtamovna

Buxoro davlat universiteti Filologiya fakulteti

Annotatsiya: Tasavvuf, so'fiylik — islomda insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'llovchi ta'limot. Tasavvuf — qalbni sof tutmoq, tug'ma zaiflik va noxush axloqlardan forig' bo'lib, hayvoniy va nafsoniy tuyg'ular ustidan g'alaba qilmoq, tasavvuf bir uy bo'lsa, shariat unga kiradigan eshikdir. Alisher Navoiy asarlari ham bevosita tasavvuf ilmi zahirida yaratilgandir. Chunki o'sha zamonlar adabiyoti diniy dunyoqarashning mahsulidir. Maqsad - komil shaxsni asarlari orqali tanitish va xalqni tarbiyalash. Alisher Navoiy asarlarida tasavvufning ko'plab timsollari uchraydi va bugungi kunga qadar o'rganilib kelinmoqda.

Kalit so'zlar: tasavvuf, komil inson, ko'z, Xizr suyi, Jomi jam, abadiylik, yuz, may, ko'ngil, soch, ter.

Annotation: Sufism is a doctrine in Islam that guides man to spiritual and moral perfection. Sufism is the purification of the heart, the liberation from innate weakness and immorality, and the conquest of animal and sensual feelings. Alisher Navoi's works are also based on mysticism. Because the literature of that time is a product of the religious worldview. The goal is to introduce the perfect person through his works and educate the people. There are many symbols of mysticism in the works of Alisher Navoi and they are still being studied.

Keywords: mysticism, perfect man, eye, Hizr water, Jami jam, eternity, face, may, heart, hair, sweat.

Sharq xalqlari tafakkuri tarixida chuqur ildiz otgan tasavvuf ta'limotini yaxshi bilmay turib, Alisher Navoiy dunyoqarashi va adabiy merosini barcha murakkabliklari, falsafiy teranlig'i bilan to'liq holda to'g'ri, haqqoiy yoritib berish

mushkul. O‘ttizinchi yillardayoq Oybek bunga e‘tiborini qaratgan edi. Ammo, bu masala hamon hal bo‘lmasdan dolzarbligini saqlab qolmoqda. Chunki hozir ham ulug‘ shoir asarlarini “kerakli” va “keraksiz” qismlarga ajratish, orifona mazmundagi she‘rlarini nashrlardan soqit qilib, el ko‘zidan yashirish, “payqamasdan” tadqiqotlarga kiritmaslikka moyillik davom etmoqda. Ba‘zan esa, so‘fiyona ma‘nolarni anglab yetmaganimiz sababli, Navoiyning ramziy ibora-istioralarini haminqadar talqin etib, chalg‘ib kelmoqdamiz. Bu hol Navoiy dahosini, olamining bepoyonligi va ulug‘vorligini muazzam salohiyati ham ko‘rkamligi bilan idrok etishga xalaqit beradi. Vaholanki, Navoiy merosi — yaxlit bir adabiy borliq, bebaho ma‘naviy xazina.

Navoiy falsafiy qarashlari vahdati-vujud va tasavvuf ta‘limotiga asoslangan. Mutafakkir o‘zining dunyoqarashida Olloh, tabiat va inson birligidan kelib chiqadi. Uning e‘tiqodiga ko‘ra, inson baxt-saodatiga bu dunyoda erishishi mumkin. Buning uchun u tinmay mehnat qilishi, kasb-hunar egallashi, tabiatning siru asrorini idrok qilishi, uning noz-ne‘matlaridan foydalanishi darkor. Xudo, allomaning fikricha, borliqning, shu jumladan insonning yaratuvchisidir. Mavjudotlarning eng yaxshisi, a‘losi va gultojisi insondir.

Tasavvuf, shu tariqa, falsafiy dunyoqarash sifatida diniy aqida, mutaassiblikka zid edi va Alisher Navoiy undan kuch-quvvat olib, komil jur‘at bilan: *"Zohid, senga huru menga jonona kerak, Jannat senga bo‘lsin, menga mayxona kerak. Mayxona aro soqiyu paymona kerak, Paymona necha bo‘lsa to‘la, yona kerak"*, —deya olar edi. Tasavvuf, ayniqsa, Jomiy va Navoiy mansub bo‘lgan naqshbandiya ta‘limoti qanoat va tiyinishni talab etsada, biroq dunyo go‘zalligidan huzurlanishni inkor etmagan. Negaki, modomiki real dunyo Mutlaq ruh in‘ikosi ekan, demak uni sevish va undan bahra olish mumkin. Shu asosda insonning iisonga muhabbati, ya‘ni majoziy ishq orqali ilohiy ishqqa qarab borish ham tabiiy va zaruriy deb topilgan. Navoiy o‘zini ana shu «ishqi majoziy» kuychilari sirasiga kiritadi. Darhaqiqat, biz tahlil etgan g‘azalga o‘xshagan sof tasavvufiy ma‘noli va «ishqi haqiqiy»ni vashf etuvchi asarlar Navoiy ijodida asosiy o‘rinni egallamaydi. Ammo

shunisi borki, iboralarning timsoliyligi, ramziy yo‘nalishi «dunyoviy g‘azallar»da ham saqlangan.

Qaro ko'zum, kel-u, mardumliq emdi fan qilg'il,

Ko'zum qarosida mardum kibi vatan qilg'il.

Navoiyning ushbu "Qilg'il" radifli g'azalining ilk misralarida ham tasavvufiy timsollarni uchratish mumkin. Tasavvuf adabiyotida uchraydigan timsol-istilohlar lug'atlarida "ko'z" komil inson timsoli sifatida tushuntiriladi. Xuddi komillikka erishgan inson o'zidan kechib, boshqacha aytganda, o'zidagi barcha illatlarni bartaraf etib, faqat Yaratganni ko'rgani, uni o'ylagani kabi, ko'z ham o'zini ko'rmaydi, o'zgalarni ko'radi. Ko'z insondagi barcha go'zallik jamlangan asosiy manba. Chunki yuzning bor jozibasi - ko'zda mujassam. Ko'zni sevish orqali ilohiy jamolni yaxshi ko'rish ifodalanadi. G'azal orqali anglashilgan lirik qahramon ana shu ko'zda nazarda tutilgan komil insonni o'z ko'zining gavhariga aylantirmoqchi.

“Hayrat ul-abror”ning “Avvalgi munojot”ida aytilishicha, azal chog‘ida beqiyos go‘zallik, kuch-qudrat va fazilatlar koni Parvardigorning yolg‘iz o‘zidan boshqa hech narsa bo‘lgan emas. U paytlarda na Uning tengsiz husnu jamoli, na go‘zal ismlari, na yashirin sirlaridan xabardor bir zot va na Uning ishqida bag‘rini o‘rtaguvchi bir oshiq bor edi. Iloh husni o‘z-o‘zida jilva qilar, Uning zoti o‘z husniga mazhar bo‘lib, husn ham, bu husnni mushohada qiluvchi ham, shoir so‘zlari bilan aytganda, nozir ham, manzur ham Uning o‘zi edi.

Yoki Navoiyning "Bo'ldum sanga" radifli g'azalida shunday misralar keltirilgan: *"Jomi Jam birla Xizr suyi nasibimdur mudom, Soqiyo, yo tarki jon aylab gado bo'ldum sanga"*. Ushbu baytda talmeh san'ati qo'llangan. "Jomi Jam"- afsonaviy Jamshid podshoh yasattirgan qadah. Tasavvufiy adabiyotda vasl sarxushligini, ya'ni mastligini anglatadi. Bu timsolda ramzan ko'ngilda yor aks etishiga ishora ham mavjud. Sharqda, Xizr payg'ambar abadiylik suvini ichgani uchun hamisha tirik yashaydi, degan qarash hukmron. Shoir bu yerda shundan foydalangan. Jomi Jamda ham, Xizr suyida ham ramzan piri komil qalbiga ishora bor. Aytilmoqchiki, Alloh

ishqidan mast bo'lgan, abadiy, boqiy zot vasliga intilgan oshiq uchun mansab-lavozimlarning zarracha ahamiyati yo'q.

Navoiy aql-u zakovati hayratlanarli, qilni qirq yoruvchi kishilar ichida nafs domiga tushgan, zulm va badkirdorligi bilan mashhur bo'lganlarni ko'p ko'rgan edi. Shuning uchun ulug' insonparvar shoir axloqiy fazilatlar tarbiyasini birinchi o'ringa qo'yadikim, bu ham tasavvufona murojaat etishga olib kelardi. Zero, tasavvuf butun e'tiborni aynan inson axloqini poklashga qaratib, shu maqsadda turli yo'l-yo'riqlar, amaliy tadbirlar ishlab chiqqan edi. Tasavvuf odamni vijdoni bilan yuzmayuz qo'yib, o'zi haqida o'ylashga majbur etar, haqiqat va e'tiqod pokligi ruhida tarbiyalardi. Falsafiy ta'limot sifatida olamni yagona deb e'tirof etish bilan tasavvuf jannat-do'zax to'g'risidagi diniy afsonalarni mantiqan inkor qilar, natijada zohid, muhtasib, a'lam kabi shariat namoyandalari haqiqatni bilmaydigan nodon kishilar bo'lib chiqardi. Navoiy ularni muqallidlar, ya'ni yuzaki narsalar, quruq aqidalarga ko'r-ko'rona taqlid qiluvchi, mustaqil fikrlashdan mahrum odamlar deb ataydi.

Navoiy g'azallarining ayrimlarida uchraydigan tasavvufiy iboralarga e'tibor qarataylik:

- yuz timsoli - tasavvufda ilohiy go'zallik ko'rinadigan makon (mazhar);
- soch - she'riyatda mavjud dunyo ramzi. Jingalak soch - solik ruhi ovora va band bo'ladigan dunyo tashvishlari timsoli;
- ter - pokizalik, fayz-tarovat, yor jamolining porlashi, vafo timsoli;
- may - oshiq, zohid, dunyo alamlaridan kuygan oshiqning doimiy hamrohi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev SH. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent.: O'zbekiston, 2017.
2. Mirziyoev SH. M. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent.: O'zbekiston, 2017.
3. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. J.13. – T.: Fan, 1997.
4. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. J.14. – T.: Fan, 1998.

5. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. J.15. – T.: Fan, 1999.
6. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. J.16. – T.: Fan, 2000.
7. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. J.17. – T.: Fan, 2001.
8. Mallayev N.M. O'zbek adabiyoti tarixi. Birinchikitob. – T.: O'qituvchi, 1976.
9. O'zbek adabiyoti tarixi. Besh jildlik. J. 2. – T.: Fan, 1977.
10. Hayitmetov A. Ilk Navoiyshunoslar // Navoiyga armug'on. K.2. –T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi, 2000. – B. 7-15

CERTIFICATE

THIS CERTIFICATE IS PROUDLY PRESENTED TO

Boboxo'jayeva Laziza Axtamovna

Is recognition of the paper publication of research paper on:

“NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR” with the title:

“ALISHER NAVOIY ASARLARIDA
TASAVVUF TIMSOLLARINING
VOQELANISHI.”

FEBRUARY 2022

DATE

J. Eshonqulov
EDITORIAL SECRETARY

J. ESHONQULOV